

let volare, quam currere, non me perit itit saltem A minimas ad scribendum moras habere. Clementia vobis, dilectissimi, divina præcipiat, ut pro me orare sancta vestra fraternitas non desistat.

611 SCHOLIA.

Plane quia ipse (Paulus) toto terrarum orbe universalem fundavit Ecclesiam, - dignum est, ut sicut in omnibus fidei semen sparsit, sic etiam in omnibus jus teneat presidentis. In hac Epistola beatus Petrus Damianus plus nimio videtur tribuere Paulo: tametsi etiam vera sunt, quæ refert de ipsius Apostoli rebus gestis, sunt tamen caute intelligenda; quoniam totius orbis pastor, et princeps Petrus duntaxat est, non Paulus. Quamobrem verum quidem est elogium, quod ipsi Ecclesia tribuit, dum ait: prædicator in B universo mundo; « verum est quod idem affirmat: (Instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum (II Cor. xi). » Sed tamen illum tantum honorem, quem prima specie cardinalis Damianus sancto Paulo defert, sancto Petro magis congruere 612

certissimum est, de quo Magnus Leo (*epist. ad Anast. Thess.*): « Inter beatissimos apostolos, inquit, in similitudine hono- ris, fuit quædam discretio potestatis; et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut cæteris præemineret: de qua forma, episcoporum quoque est orta distinctio. » Sanctus Joannes Chrysostomus (*hom. 87 in Joan.*): Quid tandem aliis omissis, de his duntaxat Petrum affatur? os erat apostolorum, et princeps, et vertex ipsius cœtus; propterea et Paulus eum præter alios visurus ascendit. Itaque Damianum juxta magni Gregorii mentem intelligemus (*GREG. in lib. I Reg., cap. 4*), ut quod attinet ad apostolicum munus Evangelii prædicandi, atque peccata solvendi, æque omnes apostolos, nedum Paulum, in universum mundum missos esse existimemus, cum quadam tamen subordinatione Petri, qui gregi universali præfectus est, ut multis docet sanctus Cyprianus de *unit. Eccles.*, et *epist. 55 ad Cornelium papam.*

Sit nomen Domini benedictum.

613-614 OPUSCULUM TRICESIMUM SEXTUM.

DE DIVINA OMNIPOTENTIA IN REPARATIONE CORRUPTÆ, ET FACTIS INFECTIS REDDENDIS.

ARGUMENTUM. — De Dei omnipotentia, æternitate, infinitate, providentia, cæterisque hujusmodi altissimis obscurissimisque quæstionibus, luculenter et copiose disserit contra eos qui divinæ potentia quasi terminum constituere audebant, asserentes Deum facta infecta reddere non posse. Quod falsum esse verissimis rationibus probat. Demum benevolentiam et amorem suum erga Casinense monasterium Desiderio abbati pluribus patefacit, et velut in pictura ante oculos ponit.

Domno DESIDERIO Casinensis monasterii reveren- C tissimo rectori, et universo sancto conventui, PETRUS peccator monachus pacis osculum in Spiritu sancto.

CAPUT PRIMUM.

Quod Deus multa potest quæ non vult.

Qui solus de marini fluctus procellis eripitur, dum sagenam adhuc inter rupes et scopulos, inter minaces atque intumescens undarum cumulos periclitari considerat, inhumanus est, si laborantes in discrimine socios non deplorat. Ego itaque episcopatu dimisso, me quidem velut arenis expositum gaudeo; sed te ventis atque turbinibus atteri, ac inter hiantes pelagi fluctuare voragines, non sine fraterna compassione suspiro. Errat, pater, errat, qui confidit se simul et monachum esse, et curiæ D deservire. Quam male mercatur, qui monachorum præsumit claustra deserere, ut mundi valeat militiam bajulare. Undis erutus sanus est piscis, non ut sibi vivat, sed ut alios pascat. Vocamur, attrahimur; sed ut vivamus aliis, moriamur nobis; amat venator cervum, sed ut sibi faciat cibum; persequitur capras, lepuseculos insectatur; sed, ut ipse bene sit, illa nihil sint. Amant et homines nos, sed non nobis; sibimet diligunt, in suas nos vertere delicias concupiscunt. Quos nimirum dum in exteriora prosequi-

mur, quid aliud quam monacho nostro, qui latebat intrinsecus, repudium damus? Mox enim ad summa tendentis vitæ status evertitur, rigor enervatur disciplina, atque silentii censura dissolvitur, et ad effluendum quidquid libido suggesserit, ora laxantur. Unde processit, et quod nunc occurrit mentoriæ: utrum Deus possit reparare virginem post ruinam. Nam dum aliquando, ut meminisse potes, uterque discumberemus ad mensam, illudque B. Hieronymi sermocinantibus deveniret in medium; audenter, ait, loquor: cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam. Valet quidem liberare a pœna, sed non valet coronare corruptam. Ego licet pavidus, utpote, qui disputare de tanti viri testimonio facile non auderem, unanimi tamen patri, tibi videlicet, dixi pure quod sensi. Hæc, inquam, fateor, nunquam potuit mihi placere sententia. Non enim a quo dicatur, sed quid dicatur attendo. Nimis scilicet inhonestum videtur, ut illi, qui omnia potest, nisi sub altioris intelligentiæ sacramento, tam leviter impossibilitas ascribatur. Tu autem e contrario respondisti: ratum esse, quod dictum est, et satis authenticum, Deum videlicet non posse suscitare virginem post ruinam. Deinde longis atque prolixis argumentationibus multa percurrens, ad hoc tandem definitionis tuæ clausulam

perduxisti, ut diceres : Deum non ob aliud hoc non posse, nisi quia non vult. Ad quod ego : Si nihil, inquam, potest Deus eorum, quæ non vult : nihil autem, nisi quod vult, facit; ergo nihil omnino potest eorum facere, quæ non facit. Consequens est itaque, ut libere fateamur, Deum hodie idcirco non pluere, quia non potest; idcirco languidos non erigere, quia non potest; ideo non occidere injustos, ideo non ex eorum oppressionibus liberare sanctos. Hæc, et alia multa idcirco Deus non facit, quia non vult, et quia non vult, non potest; sequitur **615** ergo, ut quidquid Deus non facit, facere omnino non possit. Quod profecto tam videtur absurdum, tamque ridiculum, ut non modo omnipotenti Deo nequeat assertio ista congruere, sed ne fragili quidem homini valeat convenire. Multa siquidem sunt quæ nos non facimus, et tamen facere possumus. Si quando tamen tale quid in mysticis et allegoricis contingat nos reperire scripturis, cante potius et reverenter accipiendum est, quam juxta litteras audacter et libere proferendum. Sic est illud, quod Loth properanti Segor ab angelo dicitur : « Festina igitur, inquit, et salvare ibi, quia non potero facere quidquam, donec ingrediaris illuc (*Gen. xvi*). » Et : « Poenitet me fecisse hominem (*Gen. vi*). » Et quia Deus præcavens in futurum, tactus sit dolore cordis intrinsecus, et multa id generis. Si quid igitur tale divinis paginis reperitur insertum, non mox passim procaci ac præsumptiva vulgari debet audacia, sed sub modesta sobrii sermonis proferendum est disciplina; quia si hoc diffunditur in vulgus, ut Deus in aliquo, quod dici nefas est, impotens asseratur, illico plebs indocta confunditur, et Christiana fides non sine magno animarum discrimine perturbatur.

Illo plane modo dicitur Deus non posse aliquid, quo et nescire : videlicet quidquid malum est, sicut non potest agere, ita nescit agere. Non enim potest, aut sic mentiri, vel pejerare, vel injustum aliquid facere, quanquam per prophetam dicat : « Ego Dominus formans lucem, et creans tenebras : faciens pacem, et creans malum (*Isai. xlv*). » Quod autem dicit in Evangelio : « De die autem illo, vel hora nemo sit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater (*Matth. xxiv*; *Marc. xiii*); » hoc procul dubio intelligendum est, quod discipulus hoc tantummodo nesciat, qui sibi nil prorsus ignorat. Cum enim Jesus, Verbum videlicet Patris, tempora cuncta condiderit, omnia siquidem per ipsum facta sunt (*Joan. i*); qua consequentia, qui totum novit, diem judicii, partem videlicet temporis, ignoravit? Sed super eodem Salvatore scribit Apostolus : « In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (*Coloss. ii*). » Cur autem absconditi, nisi quia non palam omnibus manifesti? Nam de eodem judicii die post Resurrectionem rursus a discipulis inquisitus, ait : « Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (*Act. i*). » Ac si dicat : Non vobis hoc expedit nosse, qua-

tenus dubietatis ista suspensio in operibus pietatis vos magis, ac magis semper exerceat, et ab omni, si qua possit obrepere, vanitate compescat. Scit ergo sibi, quod nescit apostolis. Quod in hoc procul dubio probat, cum Patrem, cum quo videlicet unum est, hoc nosse denuntiat : « Ego enim, ait, et Pater unum sumus (*Joan. x*). » Sic enim juxta verbi sonum, asserit se quasi nescire, quod Pater; sicut aliquando significatur quodammodo non habere, quod Pater. Unde est et quod dicit Apostolus : « Cum tradiderit regnum Deo, et Patri (*I Cor. xv*); » tanquam regnum donec ipse tenuerat, Pater non habebat; et cum Patri tradiderit, ipse non teneat. Cum tradere regnum Deo Patri, nihil aliud sit juxta sobrium intellectum, nisi perducere credentes ad contemplandam speciem Dei Patris. Tunc **616** quippe Deo Patri regnum a Filio traditur, cum per mediatorem Dei et hominum in contemplationem divinitatis æternæ fidelium multitudo transfertur; id est, ut jam necessaria non sit dispensatio similitudinum per angelos, et principatus, et potestates, et virtutes : ex quarum persona non inconvenienter intelligitur dici in Canticis canticorum ad sponsam : « Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti quoad usque rex in accubitu suo est (*Cant. i*); » id est, quoad usque Christus in secreto suo est. Quoniam vita nostra abscondita est cum Christo in Deo : « Cum Christus, inquit, apparuerit vita nostra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (*Coloss. i*). » Quod antequam fiat, videmus nunc per speculum in ænigmate, hoc est, in similitudinibus; tunc autem facie ad faciem (*I Cor. xiii*). Hæc enim nobis contemplatio promittitur actionum omnium finis, atque æterna perfectio gaudiorum. « Filii enim Dei sumus, et nondum apparuit quod erimus. Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est (*I Joan. viii*). » Quod enim dixit famulo suo Moysi : « Ego sum, qui sum (*Exod. iii*). » Et : « Dices itaque filiis Israel : Qui est, misit me ad vos (*Joan. xvii*); » hoc contemplantur, cum videbimus eum in æternum. Ita quippe ait : « Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (*I Cor. iv*). » Hoc fiet, cum venerit Dominus, et illuminaverit abscondita tenebrarum, cum tenebræ mortalitatis hujus corruptionisque transierint. Tunc erit mane nostrum, de quo in psalmo dicitur : « Mane astabo tibi, et videbo (*Psal. v*). » De hac contemplatione intelligitur dictum, cum tradiderit regnum Deo et Patri (*I Cor. xv*), id est, cum perduxerit justos, in quibus nunc ex fide viventibus regnat mediator Dei et hominum homo Christus Jesus ad contemplationem Dei Patris (*I Tim. ii*). Multa denique talia reperiuntur in sententiis Scripturarum, quæ si juxta litterarum superficiem contenti sumus accipere, non nobis poterunt lumen veritatis infundere, sed tenebrarum potius caliginem parturire. Hoc ergo quod dicitur, Deum non posse malum aliquid vel nescire; non referen-

dum est ad ignorantiam, vel impossibilitatem, sed ad voluntatis perpetuæ rectitudinem. Quia enim malum non vult, recte dicitur, quia neque scit, neque potest aliquod malum. Cæterum quidquid vult, indubitanter et potest, testante Scriptura: « Tu autem dominator virtutis cum tranquillitate iudicas, et cum magna reverentia disponis nos: Subest enim tibi, cum volueris, posse (Sap. xii). »

CAPUT II.

Quod voluntas Dei omnibus rebus causa est ut existant.

Voluntas quippe Dei omnium rerum, sive visibilium, sive invisibilium causa est, ut existant; adeo ut condita quæque, antequam ad formarum suarum visibiles procederent species, jam veraciter atque essentialiter viverent in sui opificis voluntate: « Quod factum est, ait Joannes, in ipso vita erat (Joan. i). » Et idem in Apocalypsi, viginti quatuor seniores dixisse testatur: « Dignus es, Domine Deus noster, accipere **GL7** gloriam, et honorem, et virtutem; quia tu creasti omnia, et propter voluntatem tuam erant, et creata sunt (Apoc. iv). » Prius dicitur, quia erant, et postmodum fuisse creata. Quia quæ foris expressa sunt per conditionem operis, jam intus erant in providentia et consilio Conditoris. Porro autem sicut voluntas Dei causa est, ut quæ nondum sunt condita, originaliter fiant; ita nihilominus efficax causa est, ut quæ sunt perdita, ad status sui ordinem redeant. « Nunquid enim voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus? Sed volo ut convertatur et vivat (Ezech. xviii). »

Ut ergo ad id, quod prælibatum est, sermo recurrat, quid præjudicat Deo suscitare posse virginem post ruinam? Nunquid idcirco non potest, quia non vult; et idcirco non vult, quia malum est; sicut dictum est, mentiri, et pejerare, et injustum quid facere, Deum nec velle, nec posse? Sed absit, ut malum sit de violata, virginem fieri; imo sicut malum est virginem violari, ita violatam redire in virginem procul dubio bonum esset, si divinæ dispositionis ordo concederet, v. g. hominem post lapsum mortis subire vindictam; licet justo Dei iudicio malum fuit. Mortem enim Deus non fecit (Sap. i), cum ipse potius sit mors mortis (sicut per Oseam prophetam dicit: « Ero mors tua, o mors [Osee xiii; I Cor. xv]). » Jam vero saltem post redemptionis nostræ mysterium, hominem immortalem fieri certe bonum esset, si sententiam semel prolata clementia divina dissolveret. Neque enim hoc omnipotens Deus idcirco, vel nolle, vel posse dicitur, quia malum est, hominem videlicet fieri immortalem; sed justo suo iudicio, nostræque salutis augmento, quod ipse novit, tantum de vindicta redempti hominis voluit superesse. Hoc itaque modo malum est post stuprum virginem esse corruptam; bonum autem esset si virginitatis Deus signaculum in ea reformaret. Sed licet Deus hoc nulloatenus faciat, sive ut virginem terreat, quatenus vereatur amittere quod postmodum nequeat repara-

re; sive dictante æquitate justitiæ, ut quod tanquam vile quid per carnis blandimenta projecit, id instaurare etiam per poenitentiae lamenta non possit: sive certe, ut dum in se ruinæ suæ signa superesse considerat, acrioribus afflictionis suæ remediis indesinenter insistat. Sive igitur his, sive aliis supernæ providentiæ causis, ad integritatem pristinam violata virgo non redeat: nequaquam tamen omnipotens Deus dicitur hoc non posse, sed potius nolle, ut servetur arbitrium æquissimæ voluntati, non autem ascribatur, quod absit, impotentia majestati. Quod enim malum est, non potest facere Deus, quia nec potest etiam velle; quod tamen nequaquam referendum est ad impossibilitatem, sed ad naturalem potius clementiæ singularis bonitatem.

B Quod vero bonum est, velle potest, et facere, tamen etsi quodam cautelæ suæ, vel provisionis intuitu, quædam bona, aut raro faciat, aut nunquam faciat. Alioquin poterat dici ante Salvatoris adventum, quia Deus creare non posset ex utero Virginis Filium. Nimirum, quod nunquam fecerat, sed ne quidem nisi semel facturum erat. Tamen etsi nunquam faceret, et velle, et facere poterat, **GL8** quia bonum erat. Virginem itaque suscitare post ruinam, quomodo non possit Deus, cum procul dubio et ille omnipotens sit, et hoc bonum sit?

CAPUT III.

Quod absque dubio Deus post lapsum reparare virginem possit.

Virginem sane suscitari post lapsum duobus intelligitur modis: aut scilicet juxta meritorum plenitudinem, aut juxta carnis integritatem. Videamus itaque an utrumque valeat Deus. Juxta meritum namque plebem fidelium virginem appellat Apostolus, cum Corinthiis dicit: « Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi). » Neque enim in illo Dei populo solummodo virgines erant, sed multæ conjugijs obligatæ, vel post virginitatis dispendium continentes. Et Dominus per prophetam: « Si vir, inquit, dimiserit uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alterum, nunquid revertetur ad eam ultra? Nunquid non contaminata et polluta vocabitur mulier? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus (Jer. iii). » Reversio plane ista ad Dominum, quantum ad qualitatem meritorum pertinet, hoc est, de corrupta integram fieri, de prostituta virginem reparari. Cur rursus idem sponsus loquitur: « Et omnium peccatorum tuorum jam memor non ero (Jer. xxxi). » In carnalis siquidem sponsione complexus viri, corruptio carnis, foedus amoris, dispendium castitatis, virginem se plerumque thalamis nuptialibus tradit, quæ polluta recedit. E contra, cui celestis sponsus adhæserit, protinus abluit maculas turpitudinis, et ad florem revocat redolentissimæ castitatis. De prostibulo virginem, de corruptione reddit integritatem.

Unde est, quod plerosque novimus utriusque

sexus homines post abominabiles voluptatis illecebras, ad tantam religiosæ vitæ pervenisse munditiam, ut non modo castos atque pudicos quoslibet in sanctitate præcederent; sed et non contemnenda multarum virginum merita superarent. Quibus non jam sola prioris meriti mensura rependitur, sed procul dubio cum remissione reatus etiam cumulus superadditæ mercedis augetur. Ecce probatum, ut opinor, est, juxta meritum posse Deum suscitare virginem post ruïnã: juxta carnem vero quis etiam vesanæ mentis addubitet eum videlicet, qui erigit elisos, solvit compeditos (*Psalm. cXLV*), qui postremo curat omnem languorem et omnem infirmitatem (*Matth. iv*), clausulam non posse reparare virginem? Enimvero qui corpus ipsum de tenuissimo seminis liquore compegit, in humanæ formæ speciem per varia membrorum lineamenta distinxit, ad summam necdum existentem condidit creaturam, existentem jam non poterit recuperare vitiatam? Fateor plane, fateor, nullumque timens cavillatoriarum contentiois obloquium constanter affirmo; quia valet omnipotens Deus multinubam quamlibet virginem reddere, incorruptionisque signaculum in ipsa ejus carne, sicut ex materno egressa est utero, reparare. **619** Hæc autem dixi, non ut B. Hieronymo, qui pio studio locutus est, detrahã; sed ut eos, qui ex verborum illius occasione, Deum astruunt impotentem, invicta fidei ratione refellam.

CAPUT IV.

Quomodo possit fieri, ut quod factum est, non sit factum.

Ad illud postremo, quod in hac disputandi materia plures objiciunt, sub sanctitatis tuæ judicio video respondendum. Aiunt enim: Si Deus, ut asseris, in omnibus omnipotens est, nunquid potest hoc agere, ut quæ facta sunt, facta non fuerint? Potest certe facta quæque destruere, ut jam non sint; sed videri non potest, quo pacto possit efficere, ut quæ facta sunt, facta non fuerint. Potest quippe fieri, ut amodo, et deinceps Roma non sit; sed ut antiquitus non fuerit condita, quomodo possit fieri, nulla capit opinio. Inspirante Deo responsurus sum ad hæc: in primis exactorem meum verbis Salomonis admonendum video, quibus ait: «Majora te ne quæsieris, et altiora te ne scrutatus fueris (*Eccli. iii*).» Deinde dicendum, quia quod Deus facit, aliquid est: quod Deus non facit, nihil est: «Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (*Joan. i*).» De quo nimirum alibi scriptum est: «Qui fecit quæ futura sunt (*Eccli. iii*).» Juxta quod et illud: «Qui vivit in æternum, creavit omnia simul (*Eccli. xviii*):» Et Apostolus: «Qui fecit, inquit, ea quæ non sunt (*Rom. iv*).» Omnia plane hæc testimonia Scripturarum testantur Deum fecisse quod non erat; non destruxisse quod erat; condidisse futura, non abolevisse præterita. Quanquam et sæpe legatur Deus aliquid evertisse, ut melius aliquid procuraret; sicut mundum per aquæ dilu-

vium (*Gen. vii*), Pentapolim per ignis incendium (*Gen. xix*), quibus nimirum sic abstulit esse, et futurum esse, ut nequaquam abstulerit et fuisse. Quanquam si ad pravorum hominum merita, qui tunc deleti sunt, solerter inspicias, quoniam vanitates et inania sectati sunt, ut non ad esse, sed ad nihilum tenderent, eos merito non fuisse decernas. Hinc est, quod eos in afflictione spiritus conqueri, Scriptura testatur: «Exiguum, inquit, et cum tædio est tempus vitæ nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis; quia ex nihilo nati sumus; et post hæc erimus quasi non fuerimus. Erimus, inquit, tanquam si non fuerimus; quia et nunc quando videbantur esse, ad nihilum potius pertinebant, quam ad verum esse (*Sap. ii*). Ego, ait, sum qui sum; et hæc dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (*Exod. iii*).» Qui enim ab illo, qui vere est, recedit, necesse est ut non sit; quia ad nihilum tendit. Hinc est, quod iterum gementes dicunt: «Exstinctus civis erit corpus nostrum, et spiritus diffundetur tanquam mollis aer; transiet vita nostra tanquam vestigia nubis, et sicut nebula dissolvetur quæ fugata est a radio solis; nomen nostrum oblivionem accipiet, et pertenuis umbræ transitus est tempus nostrum (*Sap. i*).» Unde et propheta: «Omnes, inquit, gentes quasi non sint, sic sunt coram eo: et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei (*Isa. xl*).»

620 Et Salomon ait: «Tanquam momentum stateræ, sic ante te est orbis terrarum, et tanquam gutta roris antelucani (*Sap. xi*).» Et innumera talia reperiuntur in Scripturis, quibus impii homines, aut tenuissimis, aut vilissimis comparentur rebus, aut nihil esse dicantur, etiam tunc, cum potentes esse videntur. Unde et David: «Vidi, inquit, impium superexaltatum et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat (*Psalm. xvi*).» Tunc enim et cum divitiis intumescunt, et cum se super alios arroganter extollunt, cum denique inferiores per tyrannidis violentiam opprimunt; tunc, inquam, eo verius nihil sunt, quo ab eo, qui vere et summe est, procul sunt.

CAPUT V.

De futuris contingentibus et philosophiæ usû in sacris disputationibus.

Sed quid sibi volunt vani quilibet homines et sacrilegi dogmatis inductores, qui dum aliis questionum suarum tendiculas struunt, quod in eas ipsi ante præcipites corruant, non attendunt; et dum simpliciter gradientibus scandala frivole inquisitionis objiciunt, ipsi potius in lapidem offensionis impingunt. Nunquid, inquit, potest Deus hoc agere, ut postquam semel aliquid factum est, factum non fuerit? tanquam si impossibilitas ista non solis videatur provenire præteritis, et non in præsentibus similiter inveniatur temporibus, et futuris. Nam et quidquid nunc est, quandiu est, non esse impossibile est. Item, quod futurum est, non futurum esse

impossibile est : quanquam nonnulla sunt, quæ A
videlicet æqualiter possunt evenire, et non evenire;
sicut est, me hodie equitare, et non equitare; ami-
cum videre, vel non videre; pluere, vel aerem sere-
num esse. Quæ scilicet, et his similia hujus sæculi
sapientes consueverunt ad utrumlibet appellare;
quia solent æque et contingere, et non contingere.
Sed hæc ad utrumlibet magis dicuntur juxta varia-
bilem naturam rerum, quam juxta consequentiam
dictionum. Secundum naturalem namque variæ vi-
cissitudinis ordinem potest fieri, ut hodie pluat;
potest et fieri, ut non pluat. Sed quantum ad con-
sequentiam disserendi, si futurum est ut pluat,
necesse est omnino ut pluat; ac per hoc prorsus
impossibile est ut non pluat. Quod ergo dicitur
de præteritis hoc consequitur nihilominus de re- B
bus præsentibus et futuris : nimirum, ut sicut
omne quod fuit, fuisse necesse est, ita, et omne
quod est, quandiu est, necesse sit esse : et omne
quod futurum est, necesse sit futurum esse. Atque
ideo quantum ad ordinem disserendi, quidquid fuit,
impossibile sit non fuisse; et quidquid est, impos-
sibile sit non esse; et quidquid futurum est, impos-
sibile sit futurum non esse. Videat ergo imperite
sapientium, et vana quærentium cæca temeritas;
quia si hæc quæ ad artem pertinent disserendi, ad
Deum praviter referant; jam non tantum in præ-
teritis, sed in præsentibus ac futuris, eum impo-
tentem penitus, et invalidum reddant. Qui nimi-
rum, quia necdum didicerunt elementa verborum,
621 per obscuras argumentorum suorum caligines C
amittunt claræ fidei fundamentum; et ignorantes
adhuc, quod a pueris tractatur in scholis, querelæ
sue calumnias divinis ingerunt sacramentis.
Et quia inter rudimenta discentium vel artis hu-
manæ nullam apprehendere peritiam, curiositatis
sue nubilo perturbant puritatis ecclesiasticæ disci-
plinam. Hæc plane quæ ex dialecticorum, vel rheto-
rum prodeunt argumentis, non facile divinæ virtutis
sunt aptanda mysteriis; et quæ ad hoc inventasunt,
ut in syllogismorum instrumenta proficiant, vel
clausulas dictionum, absit, ut sacris legibus se per-
tinaciter inferant et divinæ virtutis conclusionis sue
necessitates opponant. Quæ tamen artis humanæ
peritia, si quando tractandis sacris eloquiis adhibe-
tur, non debet jus magisterii sibimet arroganter D
arripere; sed velut ancilla dominæ quodam famula-
tus obsequio subservire, ne si præcedit, oberret, et
dum exteriorum verborum sequitur consequentias,
intimæ virtutis lumen et rectum veritatis tramitem
perdat. Quis enim manifeste non videat, quia si ar-
gumentationibus istis, ut sese ordo verborum habet,
fides adhibetur, divina virtus in temporum quibus-
que momentis impotens ostendatur? Nam juxta fri-
volæ quæstionis obloquium, non prævalet Deus agere,
ut vel dudum quæ facta sunt, facta non fuerint; vel
e diverso, quæ facta non sunt, facta fuerint; vel
quæ nunc sunt, quandiu sunt, non sint; vel quæ
futura sunt, futura non sint; vel e contra, quæ futura

non sunt, futura sint. De qua nimirum quæstione
veteres liberalium artium discussores, non modo
gentiles, sed et fidei Christianæ participes prolixius
tractaverunt; sed nemo illorum in hanc ausus est
prosilire vesaniam, ut Deo notam impossibilitatis
ascriberet, et præsertim si Christianus fuit, de illius
omnipotentia dubitaret; sed ita de consequentia
necessitatis vel impossibilitatis juxta miram solius
artis disputavere virtutem, ut nullam in his confi-
ctibus Dei facerent mentionem. Isti autem, qui anti-
quam quæstionem noviter asserunt, dum altiora ge-
stiunt nosse, quam capiunt, potius aciem suæ men-
tis obtundunt; quia ipsum lucis auctorem offendere
non pavescunt. Hæc igitur quæstio, quoniam non
ad discutiendam majestatis divinæ potentiam, sed
potius ad artis dialecticæ probatur pertinere peri-
tiam; et non ad virtutem, vel materiam rerum, sed
ad modum et ordinem disserendi, et consequentiam
verborum, non habet locum in Ecclesiæ sacramen-
tis, quæ a parvis scholaribus ventilatur in scholis.
Non enim ad fidei regulam, vel morum pertinet ho-
nestatem; sed ad loquendi copiam, verborumque
nitorem. Quamobrem sufficiat nobis brevi compen-
dio fidem defendere, quam tenemus; sapientibus
autem hujus sæculi, quæ sua sunt (I Cor. iii), cedi-
mus. Habeant, qui volunt, litteram occidentem,
dummodo per Dei misericordiam spiritus a nobis
vivificans non recedat.

622 CAPUT VI.

*Quod Deus intra presentis sæculi sinum, omnia simul,
et tempora, et loca concludat.*

Constat itaque Deum omnipotentem sic omnia
sæcula in æternæ sapientiæ suæ thesauro conclu-
dere, ut nec ad se quid accedere, nec a se quidquam
per temporum momenta valeat transire. In illa igitur
ineffabili suæ majestatis arce persistens, sic
omnia in præsentis sæculi constituta conspectu, uno
ac simplici contemplatur intuitu, ut sibi nunquam
penitus vel præterita transeant, vel futura succe-
dant. Cui dum semper esse atque idem esse est per
æternitatem; dum omne, quod labitur, circumscri-
bit, intra semetipsum omnium cursus temporum,
claudit. Et sicut intra se sine transitu cohibet omnia
tempora, ita nihilominus intra se sine spatiis uni-
versa continet loca. Hinc est plane quod ait : « Cœ-
lum et terram ego impleo (Jer. xiii). » Hinc est quod
Sapientia illius dicit : « Gyrum cœli circuivi sola
(Eccli. xxiv). » De qua et Salomon ait : « Quia cum
sit una, omnia potest, et permanens in se, innovat
omnia (Sap. vii). » Et idem alibi : « Si cœlum et
cœli cœlorum te capere non possunt : quanto magis
domus hæc, quam ædificavi tibi ! » (II Paral. vi.)
De ejus etiam Spiritu scriptum est : « Spiritus Do-
mini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet
omnia (Sap. i). » De quo rursus dicitur : « Quia
omnium est artifex, omnem habet virtutem, omnia
prospiciens (Sap. vii). » Et Dominus per prophetam
dicit : « Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum
pedum meorum (Isa. lxvi). » Rursumque de eo

scriptum est: « Cælum metitur palmo, et omnem terram pugillo concludit (*Act. vii; Isa. xl.*) » Sedi quippe, cui præsidet, interior et superior manet. Nam per id cælum palmo metiens, et terram pugilo concludens, ostenditur quod ipse sit circumquaque cunctis rebus, quas creavit, exterior. Id namque quod interius concluditur, a concludente exterius continetur. Per sedem ergo, cui præsidet, esse interius, et supra perpenditur; per pugillum vero, quo continet, esse exterius, subterque signatur. Quia enim ipse manet intra omnia, ipse extra omnia, ipse super omnia, ipse infra omnia, et superior est per potentiam, et inferior est per sustentationem, et exterior per magnitudinem, et interior per subtilitatem. Ubi ergo si aliquid absque eo, qui cum per molem corporis nusquam est, per incircumscriptam substantiam nusquam deest? De quo ait Apostolus: « Quia in ipso constant omnia. » Et rursus: « Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (*Coloss. i.*) » Est enim, ut ita dixerim, locus illocalis, qui sic in se continet omnia loca, ut non moveatur ipse per loca: et cum omnia simul impleat, non per partes sui occupat partes loci, sed totus ubique est, nec per ampliora loca diffusior, nec per angustiora contractior, nec altior in excelsis, nec plus humiliatus in infimis, non major in magnis, non minor in minimis; sed unus, idemque simplex et æqualis ubique, nulla indigens creatura, sed eo indiget omnis creatura. Nam et antequam virtutes angelicas condidisset antequam tempus **623** temporale aliquid exstitisset, plenas, atque perfectas immortalitatis divitias et gloriæ possidebat. Ad creandum igitur, quod non erat, non solitudinis eum, vel alicujus inopiæ necessitas impulit, sed sola propriæ clementiæ bonitas provocavit. Nec beatitudini ejus rerum conditio conferre aliquid potuit, cum ita per se, et in se sit plenus atque perfectus; ut nec existente creatura, sibi aliquid accedat, nec ea pereunte decedat. « Omnia siquidem flumina intrant in mare, et mare non redundat (*Eccle. i.*) »

CAPUT VII.

De Dei simplici, et una, distincta tamen omnium rerum scientia, et providentia.

Est plane Deo sicut coæternum omnia posse, sic et omnia nosse, idemque semper existere. In illo itaque summo rerum cardine naturarum omnium jura dispensans, sic omnia tempora, præterita videlicet, præsentia et futura, intra suæ provisionis arcana complectitur, ut nec novum aliquid sibi penitus accedat; nec aliquid ab eo per cursus momenta recedat; sed nec diversis obtutibus diversa considerat, ut cum intendit præteritis, vacet a præsentibus, vel futuris; vel rursus cum præsentia, sive futura considerat, oculos a præsentibus avertat; sed uno duntaxat ac simplici præsentissimæ majestatis intuitu, simul omnia comprehendit. Neque hoc confuse, atque inexplicite, sed omnia discernit, atque juxta proprietatem suam quæque distinguit. Plane qui in

A theatro residet, non simul omnia videt; quia cum intendit aciem ante se, non videt post se; qui autem non in theatro, sed super theatrum excelsior supereminet, totius undique interiorem theatri ambitum uno comprehendit aspectu; ita omnipotens Deus, quia omnibus, quævolvuntur, incomparabiliter supereminet, omnia simul suis subjecta conspectibus præsentialiter videt. Et, ut quod loquimur, non modo vivax ingenium capiat, sed et deses quilibet facile comprehendat, major nobis varietas est in hoc tam brevissimo temporis puncto, quo dicimus cælum, quam Deo sit simul inspicere infinita omnium spatia sæculorum. Nam cum hujus particulæ prima dicitur syllaba, remanet adhuc secunda; et cum secunda sonat, jam prima pertransiit. Deus autem uno atque ineffabili suæ contemplationis ictu simul omnia conspicit, et conspiciendo distinguit. Omnia circumdando penetrat, et penetrando circumdat. Hinc est, quod Petrus ait apostolus: « Unum hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Deum, sicut mille anni, et mille anni, sicut dies unus (*II Petr. i.*) » Et quia millenarius numerus perfectus est, mille annos posuit pro longitudine, et prolixitate omnium sæculorum. Unde et Psalmista: « Mille, inquit, anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ, quæ præterit (*Psal. lxxxix.*) » quia quidquid a nobis futurum expectatur, jam Deo per omnia notum, quasi præteritum esse decernitur. Est enim, sicut ipse de se dicit: « Alpha et Omega, initium et finis (*Apoc. i.*) » Et per prophetam: « Ante me non est formatus Deus, **624** et post me non erit (*Isa. xliii.*) » Enim vero, quia in supremo rerum vertice ineffabiliter supereminens, quasi quodam profunditatis et æterni consilii sui circulo non modo cuncta temporum spatia, sed et loca, et universas amplectitur creaturas, et hæc omnia uno contemplationis ictu, ac simplici semper aspectat intuitu; non immerito solus potens, solus æternus, solus dicitur immortalis. Unde et Apostolus: « Regi, inquit, sæculorum immortalis et invisibili, soli Deo honor et gloria (*I Tim. i.*) » Et idem: « Beatus, et solus potens Rex regum, et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre potest (*II Tim. vi.*) » nam et angelica virtus, licet potens sit, non tamen a se, sed ab illo est: licet immortalis sit, suumque beatum vivere nullo prorsus fine concludat; tamen quia et loca mutat, et tempora, non coæterna suo dicenda est Creatori, quia naturaliter atque essentialiter est ipsa potentia, ipsa immortalitas, ipsa æternitas. Unde et Moyses: « Dominus, inquit, regnabit in æternum, et ultra (*Exod. xv.*) » Nam et angelica beatitudo juxta conditionis suæ modum non immerito videtur æterna, quæ nulli prorsus termino probatur obnoxia. Et merito dicitur, quia in æternum vivit, quia beatè vivere nunquam desinit. Sed ille non solum in æternum, sed in æternum regnat, et ultra, qui cuncta sæculorum

volumina intra provisionis suæ continet sinum: et non tanquam præterita, vel futura, sed ut revera præsentia, suoque subjecta conspectui, perspicacissimo comprehendit intuitu; qui suæ ditionis imperio regit omnia, cujus legibus obtemperant universa, qui omnes creaturas ad nutum sui disponit arbitrij; omnibus vivendi moderatur, atque temperat ordinem, omnium formas distinguit, ac species, omnibus, prout vult, congruas virium tribuit facultates; a quo, et per quem est quidquid est, sine quo quidquid est procul dubio nihil est.

CAPUT VIII.

De Dei æternitate.

Omnipotenti itaque Deo non est heri, vel cras, sed hodie sempiternum, cui nihil defluit, nihil accedit; cui nihil est varium, nihil a se diversum. Illud hodie æternitas est incommutabilis, indefectiva, inaccessibleis, cui videlicet nihil addi, nihil valet imminui: et omnia quæ apud nos elabendo discurrunt, aut per temporum vicissitudines se variant, apud illum hodie stant et immobiliter perseverant. In illo scilicet hodie dies ille, adhuc immobilis est, in quo mundus iste sumpsit originem; in illo jam, et ille nihilominus est, quo judicandus est per æterni iudicii æquitatem. Neque enim in eam lucem, quæ sine accessu, ea, quæ elegit, et illustrat: et sine recessu ea, quæ respuit, deserit, defectus mutabilitatis venit; quia in semetipso permanens immutabilis, mutabilia cuncta disponit. Sicque in se trans-euntia condidit, ut apud se quæ condita sunt, transire nequaquam possint. Nec tempus intus in conspectu ejus defluit, quod apud nos foris per 625 exteriora decurrit. Unde fit ut in æternitate ejus omnia fixa permaneant, quæ non fixa extrinsecus sæculorum volumina indesinenter emanant. Deo quippe dies una est æternitas sua, quam videlicet diem, nec sine claudi, nec initio videt aperiri. Psalmista, cum dicit: « Melior est dies una in atris tuis super millia (Psal. LXXXI). » Quid est ergo, quod ille non valeat de præteritis omnibus vel futuris, qui videlicet omnia facta, vel facienda sine ullo transitu defigit, et statuit in suæ præsentia majestatis? Cui profecto et illud tempus intransibiliter adest, quod ea quæ facta sunt antecessit, et illud quo cuncta deinceps futura concludit. Hinc est enim quod in his quæ prophético spiritu dicta sunt in Scripturis, sæpe reperiantur præterita pro futuris poni, et longe post agenda velut jam transacta narrari. Unde est quod passurus per prophetam Dominus ait: « Corpus mecum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus, faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me (Isa. L). » Resurrecturus autem: « Resurrexi, et adhuc sum tecum (Psal. LXXVII). » De ascensuro quoque atque Spiritus sancti dona missuro dicitur: « Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Ephes. IV), » quia videlicet in oculis illius sapientiæ, unde ista manabant, omnia tempora simul stant, futura atque præterita, ut revera præsentia, fixa atque

immobilia semper assistunt. Et tantundem est: « Dederunt in escam meam fel (Psal. LXVIII), » quantum et dabunt; et idem est: « Foderunt manus meas et pedes meos (Psal. XXI), » quod fodient.

Jam itaque veniant supervacua quæstionis auctores, imo qui perversorum dogmatum nituntur esse cultores, et dicant: Nonquid potest Deus agere, ut quæ facta sunt facta non fuerint? Quibus ego prima fronte respondeo, quia hoc non est, quia divinæ bonitatis est de nihilo aliquid agere, non de aliquo potius nihil efficere; cum utique scriptum sit: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. I). » Ego probare volo quod Deus de nihilo faciat aliquid; tu ostendere niteris quod de aliquo faciat nihil. Sed jam, quæso, cuncta simul remove: omnes pestiferi languoris humores sub unius conamine excreatus effunde, ut multiplici morbo unius antidoti sufficiat haustu occurrere, nec ad curationem tui pluribus compellamur confectio-num generibus indigere. Age ergo, dic, quæso: Potest facere Deus de præteritis, ut quod factum est non fuerit factum; vel de præsentibus, quod nunc est, quandiu est, ut non sit; vel ut omnino quod futurum est, ut futurum non sit; vel rursus hæc omnia per contrarium? Quæ nobis profecto execrationi potius videntur esse tradenda quam stylo. Dic mihi, versutæ quæstionis objector, credis etiam tu quia quidquid Deus facit bonum est, atque adeo aliquid est, et quidquid ille non facit nihil est? Audi Scripturam: « Vidit, inquit, Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona (Gen. I). » Et illud: « Sine ipso factum est nihil (Joan. I). » Sed quia hoc negare non potes, assentior, inquis. Tu itaque dum quæris unam eandemque rem et fuisse, et non fuisse; esse, et non esse; futuram esse, et futuram non esse; niteris profecto quæque facta vel facienda 626 confundere, et inter esse et non esse nutantia demonstrare. Quod certe rerum natura non habet. Nihil enim simul potest esse et non esse; sed quod in rerum natura non est, procul dubio nihil est. Quæris ergo a Deo, durus exactor, ut faciat quod suum non est, hoc est nihil. Sed ecce evangelista contra te stat, dicens: Quia sine ipso factum est nihil; Deus adhuc non didicit facere nihil. Tu eum doce, et præcipe ut tibi faciat nihil. Adhuc peto, respondeas: Credis, quæso, et quod Propheta canit, cui scilicet omnia Scripturarum testimonia concinunt: « Omnia, inquit, quæ voluit Dominus, fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis? » (Psal. CXXXIV.) Sed hoc etiam a te negari non posse manifestum est.

Cum ergo Deus omnia possit, cur addubitas Deum hoc non posse, ut aliquid simul sit et non sit, si hoc fieri bonum est? Porro si inutile est, res quaslibet inter esse et non esse confundi, Deus autem non inutilia, sed bona omnia fecit; imo si malum est, ac per hoc nihil est. Hoc Deus omnino non facit: « Quia sine ipso factum est nihil (Joan. I). » Huc accedit, quia voluntas summi et omnipotentis opifi-

cis tam efficax causa est omnibus rebus existendi, vel non existendi, ut quod ille vult esse, non possit non esse, et quod non vult esse, non valeat esse. Virtus quippe Dei fecit ut quod constituit esse, jam non valeat non fuisse; et quod constituit fuisse, quoad est, non valeat non esse; et quod constituit esse futurum, jam non valeat futurum non esse. Unde ergo Dei virtus potentior et mirabilior esse perpenditur, inde a stulte sapientibus in suo posse invalida judicetur? Sic enim quidquid est, ab ipso est. Ipse rebus hanc vim existentiae contulit, ut postquam semel extiterint, non extitisse non possint.

CAPUT IX.

Quod mala dicenda sunt potius non esse quam existere.

Mala autem quaelibet, sicut sunt iniquitates et scelera, etiam cum videntur esse, non sunt, quia a Deo non sunt, ac propterea nihil sunt; quia videlicet Deus omnino non fecit, sine quo factum est nihil (Jean. 1). Quapropter si quid boni factum est ab hominibus, perdere suum esse et fuisse non potest, quia opus Dei est, etiamsi per homines factum est. Unde propheta dicit: «Omnia enim opera nostra operatus es in nobis (Isa. xxvi):» Omnia quippe bona et Dei sunt et nostra, quoniam ille operatur in nobis, qui effectum tribuit operandi. Et Salomon: «In manu illius, inquit, et nos, et sermones nostri, et omnis sapientia, et operum scientia, et disciplina (Sap. vii).» In illo etiam, sicut ait Apostolus, «vivimus, movemur et sumus (Act. xvii).» Quod si malum factum est, etiam tunc nihil erat, cum esse videbatur. Hinc est quod ipsos malitiae ac pravitatis auctores apud inferos conqueri Scriptura testatur: *Trensiērunt, inquit, omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius praecurrens, et tanquam navis, quae pertransiit fluctuantem aquam, cujus cum pertransierit vestigium non est invenire neque 627 semitam carinae illius in fluctibus (Sap. v).* Semita namque in fluctibus facta mox deficit. Unde rursus dicunt: «Aut tanquam avis quae transvolat in aere, non ullum invenitur itineris illius argumentum.» Tertium quoque non dissimile his rursus apponitur: «Aut tanquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, et ignoratur transitus illius (Ibid.).» Vestigium certe navis, et avis, et sagittae transitus mox fiunt, illico recluduntur; sic quilibet iniqui, mox ut incipiunt, praesto deficiunt. Unde subjungunt: «Sic et nos nati continuo desivimus esse;» imo ipso momento quo videntur esse, non sunt, quia ab illo qui vere est longe sunt. Quo contra de viro justo dicitur: «Consummatus in brevi, explevit tempora multa, quia placita erant Domino opera illius (Sap. iv).» De illis autem: «Dejecisti eos dum allevarentur (Psal. lxxii).» Non ait, postquam allevati sunt, sed dum allevarentur, quia per hoc inanescunt, per quod intumescunt; inde corruunt, unde sublimes fiunt. Non itaque hoc asserendum est, quod post-

quam ad extrema deveniunt, tunc nihil fiant; sed tunc procul dubio sunt nihil, cum videntur aliquid. Nihil apud testimonium veritatis, aliquid in umbra caliginis. Adhuc fortassis epulabatur ille splendido (Luc. xvi), fulciebatur cuneis obsequentium, ambiebatur agminibus bellatorum, quem propheta superexaltatum et elevatum vidit (Isa. xxxvi): et mox ad contemplanda summa pertransiens, quem magnum aliquid forte crediderat, nihil esse cognovit. Hinc est enim quod scriptum est: «Quoniam spes impii tanquam lanugo est, quae a vento tollitur; et tanquam spuma gracilis, quae a procella dispergitur; et tanquam fumus, qui a vento diffusus est; et tanquam memoria hospitis unius diei praetereuntis (Sap. v).» Nam qui tot momentaneorum rerum exempla congescit, non tam vile quid esse omnem reproborum gloriam, quam nihil esse signavit. Mala ergo etiam cum videntur esse, non sunt; et ab eo qui vere et summe est procul sunt. Bona autem, id est ea quae bonus artifex condidit, quae ut tu quisquis es, quaeris, esse simul et non esse non possunt; quia in rerum natura, quam rationalis artifex esse constituit, alternitas ista non invenit locum. Quia enim inter esse et non esse confandi malum est, ac potius nihil est, idcirco a bono Creatore, qui bona omnia fecit, alternitatis ista confusio facta non est. In malis autem potest utcumque videri haec confusio- nis alternitas, quae certe videntur esse, et non sunt, atque ideo quasi sunt, et non sunt. Sunt quidem in superficie coloris, non autem in iudicio veritatis: C quanquam et ipsis malis non possumus hanc diversitatem exacte concedere, ut simul sint et non sint, quia videntur esse, sed non sunt, atque ideo verius dicuntur semper non esse, quam esse et non esse.

CAPUT X.

Quod omnia Deus potest, sive faciat sive non faciat.

Manifestum est igitur alternitatem istam, de qua quaeritur, scilicet, utrum possit 628 aliquid fuisse simul et non fuisse; esse, et non esse; futurum esse, et futurum non esse, naturis existentium rerum nulla posse ratione congruere; ad solas autem verborum pugnas, quae de disserendi ac ratiocinandi sunt consequentiis pertinere. Quamobrem indubitabili fide credendum est, Deum omnia posse, sive faciat, sive non faciat. Nam quod malum est, potius debet dici nihil, quam aliquid, atque ideo nihil praedjudicat, si dicamus Deum omnia posse, licet mala omnia non possit; cum mala non intra omnia, sed extra omnia potius debeant supputari. Hinc est, quod saepe divina virtus armatos dialecticorum syllogismos, eorumque versutias destruit; et quae apud eos necessaria jam atque inevitabilia judicantur, omnium philosophorum argumenta confundit. Audi syllogismum: Si lignum ardet, profecto uritur; sed ardet, ergo et uritur. Sed ecce Moyses videt rubum ardere, et non comburi (Exod. iii). [Rursus, si lignum praecisum est, non fructificat, sed praecisum est, ergo non fructificat. Sed ecce virga Aaron in tabernaculo, contra naturae ordinem repe-

ritur amigdalas protulisse (*Num. xvii*). Alioquin quid est tot in Ægypto Pharaoni magnalia, ac signa portendere; filiorum Israel catervas Ægyptiis pereuntibus, per divisum mare transferre (*Exod. vii, xiv*), largissima fluenta ex aridi saxi rupe producere (*Exod. xvii; Psal. lxxvii*), et Jerichontina mœnia non armis frementibus, sed tubis clangentibus, dissipare? (*Josue. vi.*) Postremo, quod in stuporem omnium sæculorum, solem in cœlo ad imperium Josue per unius diei spatium sistere (*Jos. - x*); per Ezechiam vero decem ad orientem lineis revocare (*IV Reg. xx, Isa. xxxviii*); circa tres pueros furentis incendii vires extinguere, circa Daniele vero cruentos leonum rictus, et rabida ora refrenare? (*Dan. iii, vi.*) Quid, inquam, hæc omnia sunt, nisi frivola sapientum hujus mundi sensa confundere, et contra naturæ consuetudinem divinæ virtutis gloriam mortalibus revelare? Veniant dialectici, sive potius, ut putantur, hæretici, ipsi viderint; veniant, inquam, verba trutinantes, quæstiones suas buccis concrepantibus ventilantes, proponentes, assumentes, et ut illis videtur inevitabilia concludentes, ac dicant: si peperit, concubuit: sed peperit, ergo concubuit: Nunquid hoc ante redemptionis humanæ mysterium non videbatur inexpugnabilis roboris argumentum? Et quidem poterat Deus, et fetare virginem ante ruinam, et reparare virginem post ruinam. Utrumque scilicet bonum erat, sed licet eatenus neutrum fecerat, utrumque tamen posse facere credendus erat. Et certe mirabilius est, et valde præcellentius virginem incorruptam manere post partum, quam corruptam ad virginalē decus redire post lapsum; quia et majus est, quemlibet clausis januis ingredi, quam eas, quæ patuerint, januas claudi. Si ergo natus ex Virgine Redemptor noster (*Isa. vii; Matth. i; Luc. i*), quod majus est, et longe præstantius, fecit; quod minus est, corruptam quamlibet redintegrare non poterit? Potuit Deus homo ex utero virginali, salva virginitate, procedere; non poterit violatæ virginitatis dispendium reparare? Quomodo ergo restauratur homicida, ut post dignam poenitentiam jam non sit homicida? Quomodo fur, quomodo perjurus? quomodo raptor? quomodo omnium certe **629** criminum rei postquam se veraciter corrigunt, jam non sunt, qui fuerunt? Unde scriptum est: *Verte impios, et non erunt.* Sed dicis: Fateor, inquam, quia corrupta quælibet post poenitentiam jam non est quæ fuit, ut videlicet fornicationis subeat notam: verum tamen ad veritatis jam non revertitur gloriam. Et ego e contra respondeo quia qui potuit ex materno utero illæsa virginitate procedere, valet etiam, si vult, in violata qualibet virginitatis signaculum reformare.

CAPUT XI.

Quod naturæ conditor naturæ sit etiam immutator.

Proponatur adhuc superstitiosæ quæstionis obloquium: videatur etiam, ex qua sit radice productum, quatenus ne præcipiti raptu uberes sinceræ fidei fruges obruat, sed hiatu terræ dignus cum ipso

A fonte rivus arescat. Ad affirmandum namque quod Deus nequeat virginem reparare post lapsum, quasi consequenter adjiciunt: Nunquid hoc potest Deus agere, ut quod factum est non fuerit? Tanquam si semel constet ut si fuerit virgo corrupta, jam nequeat fieri ut rursus sit integra. Quod certe quantum ad naturam verum est, statque sententia; factum queque aliquid fuisse, et factum non fuisse, unum idemque inveniri non potest. Contraria quippe invicem sunt, adeo ut si unum sit, alterum esse non possit. Nam quod fuit non potest vere dici quia non fuit; et e diverso, quod non fuit, non recte dicitur quia fuit. Quæ enim contraria sunt in uno eodemque subjecto congruere nequeunt. Hæc porro impossibilitas recte quidem dicitur, si ad naturæ referatur inopiam: absit autem, ut ad majestatem sit applicanda divinam. Qui enim naturæ dedit originem, facile, cum vult, naturæ tollit necessitatem. Nam qui rebus præsidet conditis, legibus non subjacet conditoris: et qui naturam condidit, naturalem ordinem ad suæ deditiois arbitrium vertit: quicumque creata quælibet dominantī naturæ subesse constituit, suæ dominationis imperio naturæ obsequentis obedientiam reservavit. Consideranti plane liquido patet quoniam ab ipso mundi nascentis exordio rerum conditor in quid voluit naturæ jura mutavit, imo ipsam naturam, ut ita dixerim, quodammodo contra naturam mutavit. Nunquid enim non contra naturam est mundum ex nihilo fieri: unde et a philosophis dicitur (*ARIST. i Phys. text. C 34*): « Quia nihil ex nihilo fit; » animalia non ex animalibus, sed ex stolidis elementis, solo jussionis imperio creari; dormientem hominem costam perdere, nec dolere; de solo viro feminam sine femina fieri, et in una costa omnia hominis membra distinguere; mutuo se nudos aspicere, et non modo non erubescere, sed nequidem nosse (*Gen. ii*); et multa alia quæ persequi longum est. Quid ergo mirum est si is qui naturæ legem dedit et ordinem, super eandem naturam sui nutus exercent ditionem, ut ei naturæ necessitas non rebellis obsistat, si ejus substrata legibus, velut ancilla deserviat? Ipsa quippe rerum natura habet naturam **630** suam, Dei scilicet voluntatem, ut sicut illius leges quælibet creata conservant, sic illa cum jubetur sui juris oblita, divinæ voluntati reverenter obediat. Quid est enim, hodieque quod cernimus, quoniam Salamandra in ignibus vivit, et non modo læsionem adustione non patitur, sed tanquam fomentis insuper vegetatur? Quidam quoque vermiculi in ferventissimis aquis et nascuntur et vivunt. Quid est quod palea tam frigida est, ut obrutas diutissime nives servet; calida, ut poma quælibet acerba maturet? Quid est, quod ignis cum ipse sit lucidus, quælibet si fuerint ab eo adusta, nigrescant; et cum ipse resplendeat, quidquid et ambit et lambit, pulcherrimus decolorat? Verumtamen lapides igne candente percocci, et ipsi sunt candidi; et quamvis ille magis rubeat, illi flammis albescunt; luci tamen congruit album, tenebris ni-

grum. Cumque ignis in lignis ardeat, lapides coquat, contrarios habet in non contrariis rebus effectus. Licet enim sint lapides, et ligna diversa, constat tamen non esse contraria, sicut album et nigrum, quorum in lapidibus unum, in lignis exhibet alterum. Hos enim clarificat, hæc offuscat, dum in illis omnino deficeret, nisi in istis viveret. Cur etiam in carbonibus tanta infirmitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facillimo conterantur; et tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla prorsus ætate vincantur, usque adeo, ut eos substernere soleant, qui limites figunt, quatenus litigantes eorum ostensione convincant, si qui post annosa ac diuturna temporum curricula fixum lapidem limitem non esse contendant? Quis enim eos infossos humidæ foveæ, ubi ligna putrescerent, tandiu durare incorruptibiliter posset, nisi rerum ille corruptor ignis efficeret? Calx quoque conceptum ignem atque sopitum sic occultissime servat, ut nemo tangendo sentiat, sed cum exstinguitur, tunc accenditur, et sentitur: ut enim calx vim occulti ignis expellat, aqua perfunditur; et cum ante frigidâ sit, inde fervescit, unde ferventia cuncta frigescunt. At si non aqua, sed oleum, quod utique fomes est ignis, adhibetur, nulla ejus infusione calor vel minimus excitatur.

Quid ergo mirum, si omnipotens Deus in magnis magnus ostenditur, cum etiam in minimis atque extremis quibusque rebus tam mirabiliter operetur? Quid enim vilius pelle colubri? si tamen oleo fervescente decoquitur, mire per eam dolor aurium mitigatur. Quid inferius cimice? Si sanguisuga faucibus hæserit, fumo ejus excepto, statim evomitur; urinæ quoque difficultas hujus appositione laxatur. Quid de adamante referam, qui non igne, non ferro dividitur, ullaque alia vi, nisi duntaxat hircino sanguine non secatur? Quid est quod magnetem lapidem mirabilem ferri facit esse raptorem? Qui tamen si adamas juxta ponitur, non modo jam ferrum nullatenus rapit, sed et si jam rapuerat, ut ei appropinquaverit, mox remittit; tanquam si lapis lapidem timeat, et velut ante conspectum majoris potentiae vires proprias perdat. Nec latet asbeston Arcadiæ lapidem propterea sic vocari, quod accensus semel iam non posset **631** exstingui. Pyrites etiam lapis, qui in Perside reperitur, cur ab igne nomen accepit, nisi quia tenentis manum, si vehementius prematur, adurit? In eadem rursus Perside lapis gignitur, qui selenites vocatur, cujus candor interior cum luna crescit, eademque postmodum ad defectum tendente, decrescit. Quid est præterea, quod Agrigentinum Siciliæ sal cogit, cum ad motum igni fuerit, fluere; cum vero in aquam mittitur, velut in ignibus crepitare? Quid est quod apud Garamantas efficit quemdam fontem tam frigidam diebus, ut non bibatur; tam fervidum noctibus, ut non tangatur? Quis in Epiro alium fontem ita mirabilem præbuit, ut cum sit contrectantibus frigidus, in eo tamen faces, ut in cæteris exstinguuntur accensæ, sed non

ut in cæteris accenduntur extinctæ? Quis in Ægypto hujusmodi ficum constituit, cujus lignum, cum in fluenta projicitur, non ad lignorum consuetudinem potius enatet, sed in profunda mergatur; quodque est mirabilius, postquam in uno aliquando manserit, inde ad aquæ superficiem rursus emergit, quando scilicet madefactum humoris pondere debuit prægravari? Quid est quod in arvis Sodomæ poma gignuntur, quæ ad maturitatis quidem speciem usque perveniunt; sed morsu, pressuve tentata, in fumum, vel favillam corio fatiscente, evanescent? Quid etiam quod in Cappadociæ finibus equæ ex vento concipiunt, iidemque fetus non nisi ad triennium usque vivunt? Unde Thilon Indiæ insula, hujusmodi vires habet, ut omnes in ea rami arborum nunquam nudentur tegmine foliorum? Unde et terra illa occiduis partibus hanc consecuta est dignitatem, ut ex arborum ramis volucres prodeant, et ad pomorum similitudinem animati atque pennati fructus erumpant? Sicut enim referunt, qui se vidisse testantur, paulatim incidit pendulum quid ex ramo suspendi, deinde in imaginem volucris speciemque formari: postremo quantulumcunque plumescens, hiatu rostri sese ab arbore dividit sicque novus aeris habitator ante pene discit volare, quam vivere. Enimvero quis tot virtutis divinæ magnalia, quæ contra communem naturæ ordinem fiunt, enumerare sufficiat? Qui nimirum non humanis discutienda sunt argumentis, sed virtuti potius relinquenda sunt Creatoris. Quid ergo mirum si is, qui naturalia rerum omnium jura disposuit, et ipsum naturæ ordinem ad arbitrium efficacissimæ suæ voluntatis inflectit, ut qui matrem virginem nascendo servaverat, violatam quamlibet si voluerit integram reddat? Æquale nempe fuit Deo, et prius Enoch, et Eliam, in carne retinere viventes; et post Lazarum ac viduæ filium de sepulcris educere resurgentes.

CAPUT XII.

De palatio Romuli et philosopho corruentibus.

Nescio si legitur, sed a nonnullis intra Romana moenia celebri fama vulgatur, quod videlicet Romulus, qui conditor Urbis asseritur, constructo palatio, cujus parietina, **632** licet semirutâ, ex magna adhuc parte cernuntur, in hanc vocem, quasi de firmamento operis confusus eruperit: Cerium est, inquit, et immobiliter fixum, quia nisi virgo pepere- rit, domus ista non corruet. Sicque, si tamen verum est quod asseritur, ex gentilis hominis lingua, sicut rei probavit eventus, egressa est prophetia. Nam nocte, qua Salvator ad redemptionem nostram ex virginali alvo processit, sicut dicitur, palatium corruit. Utrumque nimirum et virginem parere, et ædificium rueri, homini Deum ignoranti, impossibile videbatur. At qui utrumque semper potuit, sed diu intra prudentiæ suæ secreta continuit, utrumque cum voluit, per effectum operis congruo tempore declaravit. Illud plane stupendum est, quod nunc homines in Ecclesiæ gremio non modo renati, sed etiam nati, tam audacter, tam impudenter omnipo-

tenti Deo calumniam impossibilitatis obijciunt, et protinus absorbere terreni subsecivii voragine non pavescunt. Erubescat jam lingua phrenetica, et quæ nescit esse facunda, discat esse vel muta. Nescit ædificationis augmenta depromere, sciat saltem sine fidei destructione tacere. Alioquin abscindat sibi ferro præputium per vindictam, non sibi finem adhibeat per silentii disciplinam. Ventilent quæstiones suas qui volant, juxta modum et ordinem discerendi, dum vero per ambages suas et scholaris infantie nœnias contumeliam non inferant Creatori; sciantque impossibilitatem istam in ipsa rerum esse natura, et verborum ex arte procedentium consequentia, non ad virtutem pertinere divinam, nihilque divinæ majestatis evadere posse potentiam; ut dicatur juxta solius naturæ ordinem, verborumque conditionem, si est aliquid, quandiu est, non potest non esse; et si fuit, non potest non fuisse; et si futurum est, non potest non esse futurum. Alioquin contra ipsius naturalis proprietatis ordinem, existendique materiam, quid est quod Deus non possit evertere? quid est quod Deus non valeat nova conditione creare? Discutiant itaque juxta modulum suum litterarum duntaxat, quibus adhuc indigent, elementa; nec altiora se usurpent divina mysteria. Philosophus quidam (25), dum siderum cursus, stellarumque meatus nocturno tempore rimaretur, in limosum repente lapsus est puteum. Cujus casum poetata est Iambi, quæ illius erat ancilla, dicens: Dominus meus ignorabat id quod sub pedibus ejus jacebat vile lutum, et investigare tentabat arcana cœlorum. Ex ejus nimirum vocabulo, Iambicum metrum nomen accepit. Animadvertant hoc, qui modum suæ capacitatis excedunt, et ad ea, quæ super se sunt, superbe tentanda prorumpunt; nedum adversus Deum quid loquuntur, ignorant, incaute se, insipienterque locutos, etiam per illatam sibi dignæ ultionis sententiam, discant.

633 CAPUT XIII.

De his, qui Dominum blasphemantes lepra perfunsi sunt.

Prudentis et honorati apud sæculum cujusdam diaconi didici narratione, quod refero: In Bononiæ partibus, inquit, duo quidam viri, qui et amicitie invicem foedere, et compaternitatis, si rite recolo, necessitudine tenebantur, in convivio discumbebant, quibus in mensam allatus est gallus. Quod videlicet pulmentum unus illorum arrepto cultello, ut mos est, in frustra desecuit, tritum quoque piper cum liquamine superfudit. Quo facto, alter protinus ait: Profecto compater, sic explicuisti gallum, ut ipse sanctus Petrus, etiamsi velit, redintegrare non possit. Cui mox intulit ille: Plane non modo B. Petrus; sed et si ipse Christus imperet, gallus hic perpetuo non resurget. Ad hanc vocem repente gallus vivus,

et plumis undique coopertus exsiluit, alas percussit, et cecinit, plumas concussit, totumque liquamen super eos, qui convalescebantur, aspersit. Illico sacrilegium blasphemæ temeritatis digna pœna sequitur ultionis. Nam et in aspersione piperis, lepra percussi sunt. Quam videlicet plagam non modo ipsi usque ad obitum pertulerunt, sed et posteris suis in omnes generationes, velut quoddam hæreditarium, reliquerunt. Unde factum est, ut in famulatum subacti sint sanctæ Bononiensis Ecclesiæ, quæ videlicet B. Petri apostoli est insignita vocabulo. Quorum progenies, ut relator asseruit, huc usque leprosa hoc illationis canone censita est: ut ex operibus manuum suarum inferant Ecclesiæ capisteria. Sic, sic nimirum duplici pœnæ, lepræ, simul et servitutis addicti supplicii, instruunt alios, ut jam temere divina potentia non loquantur. Et gallus (Matth. xxvi) qui dudum arguerat Petrum in terra negantem, tunc probavit Petrum cum eo, quem negaverat, in cœlo regnantem. Et forte non sine divino judicio, hujusmodi canonis illatione sunt multati, ut sicut triticum a quisquiliis, capisterio ventilante, discernitur; ita per discretionis magisterium discant et quæ velut quisquilias vitando repellere, et quæ quasi ad victus utilitatem debeant verba proferre. Nam perversi quilibet homines, dum quid cor suggesserit, agunt: dum quidquid lingua prurit, inconsulte ac procaciter effluunt; si eis aliquando flagella non obviant, Deum vel non esse, vel humana non curare autumant. « Dixit enim insipiens in corde suo: Non est Deus (Psal. xiii). » Et iterum: « Quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso? » (Psal. lxxii.) Ideoque nonnulli in ipso momento pravi operis, vel e vestigio postquam nequiter agunt, motum divini furoris incurrunt, quatenus et ipsi supernæ patientiæ diutius non illudant; et cæteri ab agendo similia se per animadversionis eorum exempla compescant.

634 CAPUT XIV.

De illo quem adulterio commisso, malignus spiritus interemit.

Enimvero cum apud Parmensè oppidum degerem, ibique liberalium artiuni studiis insudarem, quiddam me contigit nosse, quod non inutile videtur ad posterorum notitiam styli currentis articulo tradere. Ad Occidentem sane prædictæ urbis est quædam extra muros sita basilica, gemino beatorum martyrum Gervasii et Protasii titulo decorata. Nocte quadam, quæ videlicet eorumdem martyrum natalitia præcedebat, vir quidam maturius surrexit, bovesque suos in pascua remotiora deduxit: cui convicinus quidam, flamma nequissimæ libidinis inflammatus insidiatus est, ut ejus uxorem polluere moliretur. Eadem igitur nocte callidus ad domum ejus explorator accessit, et occasione reperta, non diutius postquam iste cum pascendis animalibus abiit, ille

(25) Taletem hunc nonnulli fuisse autumant.

febricitare se diabolica machinatione confingens, in lectum uxoris illius vir simulatus intravit. Cumque velut frigesceus intremere, dentium stridores emitteret, crebrius singultiret, infelix mulier, tanquam ægotanti viro compatiens, cœpit illum ulnis astringere, lodice contegere, et quibus valebat impendiis confovere. At ille, ut dolorem mente conceperat, peperit iniquitatem; violat itaque alienum torum, sibi que procurat interitum, moxque concitus abiit. Sed ecce, vix brevi temporis elapso spatio, maritus rēdit, stratum repetit. Cui protinus uxor expostulans, et vehementer exprobrans, ait: Optime poteris hodie sanctorum martyrum, quæ tibi tam contigua est, Ecclesiam ingredi; et cum cæteris Christianis divinis interesse mysteriis! Cumque vir attonitus quid illa loqueretur inquireret, eventumque rei sicut contigerat per ordinem cognovisset, uterque se deprehendentes irrisos, ac turpissima ludificatione delusos, intolerabili doloris angustia consternati sunt. Interea dum populus ad Ecclesiam hinc inde conflueret, ut nocturnæ laudis officium devotus audiret, tandem et illi, resumpto spiritu, nihilominus convenerunt, atque omni verecundiæ rubore postposito, querelam suam coram omnibus deposuerunt, præsertim mulier laceros crines evellens, et uberibus lacrymis ora tristia perfundens, lugubres emittebat ululatus in cœlum: « Domine, tu, inquit, corda hominum nosti, tu conscientiæ meæ testis es; quia ego hac sanctissima nocte etiam proprii thalami viriles amplexus abhorruï, alieno præsertim misceri viro me penitus ignoravi; te oro, Domine, non aspicias peccata mea, sed placeat coram te ut sanctorum tuorum ulciscaris injuriam. In conspectu ergo populi tui nunc ostende virtutem, et ad gloriam sanctissimi nominis tui prode meæ proditionis auctorem. Producat in medium, et immanitatem crudelissimi sceleris de suæ fraudis aufugio non lucretur. » Cumque multa his similia mulier amaro spiritu non clam, sed vociferando profunderet, et populus, ei pro mœrore compatiens, idem votis et precibus **635** divinam clementiam imploraret; auctor sceleris, ubi latebat, dæmoniaco spiritu repente corripitur, et in furorem nimium atque vesaniam ravidus effertur. Moxque in Ecclesiam, populo obstupescēte, noviter prosiliit, omnesque in sui admirationem, semetipsum laniando ac discerpēdo, convertit. Dans fremitus et rugitus, propriis se manibus crudeliter lacerabat, modo velut volans in alta prosiliens, modo se cum gravissimo impetu in ima demergens, modo in parietem caput incutiens, modo se in pavementum insaniendo prosternens, omnia viscera sua miserabiliter conquassabat. Hoc itaque modo malignus spiritus eum collidere non cessavit, donec infelicem animam, coram populo qui aderat, de corpore illius evulsit. Videntes autem qui aderant, immensam auctori Deo justitiæ gloriam referunt; qui et impune non passus est abire peccantem, et innocentem consolatus est mulierem. Quando autem hoc mihi relatum forte di-

cebatur, adhuc videri saxa quibus impegerat, sanie illius et cruore rubentia. Porro autem et hic forte credebat Deum vel nescire quod occulte committitur, vel nequaquam posse ut de scelera committentibus ulciscatur, dicens in corde suo: « Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob (Psal. xciii). » Sed sive Dei mandata calcando, sive Deum detractionibus stimulando, quis arroganter excedat, non levis est criminis; et in paucis, sive prava committentibus, siye superba loquentibus, quos repente divina sententia percutit, quid cæteri, qui velut immunes videntur, ad horam mereantur, ostendit. Desinat, oro, jam desinat quisquis ponit os suum in cœlo, ut lingua ejus transeat super terram (Psal. lxxii). Quod profecto tale est, qui sic Deum derogationibus lacerat, ut et contra servum ejus de illius impossibilitate confligat.

CAPUT XV.

Concludit asserendum esse Deum posse facta insecta facere.

Quando igitur quæstio ista proponitur, ut dicatur: Quomodo potest Deus hoc agere, ut quod factum fuit factum non fuerit? Respondeat sanæ fidei frater quia quod factum est, si malum fuit, non aliquid, sed nihil fuit: ac propterea non fuisse dicendum est, quia materiam existendi non habuit, quod rerum artifex ut fieret non mandavit. Quod si bonum fuit quod factum est, a Deo utique factum est. « Dixit enim, et facta sunt, mandavit, et creata sunt (Psal. xxxii, cxlvi). Omnia enim per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. i). » Atque ideo tale est quod dicitur: Quomodo facere Deus potest ut quod factum fuit factum non fuerit? Ac si dicatur: Potest Deus agere ut, quod fecit ipse, non fecerit? Nimirum ut, quod fecit Deus, non fecerit Deus. Ideo conspuendus est qui hoc asserit, et non responsione dignus, sed ad cauterium potius destinandus; ad confutandos tamen improbos et dicaces, memoriæ commendanda sunt quæ superius dicta sunt: quæ nimirum nos omittimus **636** hic etiam succincte perstringere, ne legenti fastidium valeat styli prolixitas generare. Non enim librum, sed epistolam edere proposuimus. Inter cætera tamen illud unum, quod a nobis dictum est, memoriæ nostræ non excidat; quoniam Creatori omnium Deo omnia posse coæternum est, sicut et omnia nosse, quodque intra sapientiæ suæ sinum sic omnia tempora, præterita scilicet, præsentia, et futura concludit, figit, ac perenniter sistit, ut neque novum aliquid ad se patiatur accedere, nec a se quidquam prætereundo transire. Verumtamen quæ est illa virtus, quæ potestas, qua potest Deus omnia? quæ sapientia, qua novit omnia? Inquiramus Apostolum: « Christus, inquit, Dei est virtus, et Dei sapientia. (I Cor. i). » Ibi sane vera æternitas, vera est immortalitas: ibi æternum illud hodie, quod nunquam transit: ibi præsens sempiternum, illudque hodiernum, quod tanta jugiter stabilitate defigitur, ut transire nesciat, nec se aliquando in præteritum

vertat. Ad revincendam ergo dicacium hominum impudentiam, quibus adhuc propositæ quæstionis absolutio superius facta non sufficit, non inepte possumus dicere quia potest Deus facere in illa invariabili et constantissima semper æternitate sua, ut quod factum fuerat, apud hoc transire nostrum, factum non sit; scilicet ut dicamus: Roma, quæ antiquitus condita est, potest Deus agere ut condita non fuerit. Hoc quod dicimus, potest, præsentis videlicet temporis, congrue dicitur quantum pertinet ad immobilem Dei omnipotentis æternitatem; sed quantum ad nos, ubi continuata mobilitas, et perpes est transitus, ut mos est, potuit, convenientius diceremus, ut ita intelligamus hoc quod dicitur: Potest Deus facere, ut Roma non fuerit non condita, hoc scilicet secundum eum apud quem « non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (Jac. 1). » Quod nimirum apud nos ita sonat, potuit Deus. Quantum enim ad æternitatem suam, quidquid potuit Deus, hoc etiam et potest; quia præsens ejus in præteritum nunquam ei vertitur: ejus hodie non in cras, vel in aliquod temporis vicissitudine permutatur; sed sicut ipse semper est quod est, ita quidquid illi adest, semper adest. Quapropter sicut rite possumus dicere: Potuit Deus ut Roma, antequam facta fuisset, facta non fuerit; ita nihilominus possumus et congrue dicere: Potest Deus ut Roma, etiam postquam facta est, facta non fuerit. Potuit secundum nos, potest secundum se. Illud enim posse, quod habebat Deus antequam Roma fieret, immutabile semper apud æternitatem Dei et intransibile perseverat. Et ut de quacunque re possimus dicere quia potuit eam Deus, valeamus etiam nihilominus dicere quia potest eam Deus; quia posse ejus, quod sibi utique coæternum est, fixum semper atque immobile est. Potuisse enim Dei, apud nos est tantummodo; apud ipsum autem non potuisse, sed immotum, constans atque invariabile posse semper est. Quodcumque enim potuit Deus, indubitanter et potest; apud quem nimirum, sicut non est esse et fuisse, sed sempiternum esse; ita consequenter non est potuisse et posse, sed immobile semper et perpetuum posse. Sicut enim non **637** ait: « Ego sum qui fui et sum: » sed potius, « ego sum qui sum: et qui est, misit me ad vos (Exod. III); » ita procul dubio consequens est ut dicat: Non ego sum qui potui et possum; sed, qui immobiliter et æternaliter possum. Illud enim posse, quod apud Deum erat ante sæcula, illud est hodie; et illud posse, quod sibi est hodie, erat nihilominus ante sæcula; et fixum atque immobile per omnia quæ futura sunt, sæcula, æternaliter perseverat. Sicut ergo potuit Deus, antequam quæque facta essent, ut non fierent; ita nihilominus potest et nunc ut quæ facta sunt non fuissent. Illud enim posse, quod tunc habebat, nec immutatum est, nec ablatum; sed sicut ipse semper est quod est, ita et posse Dei mutari non potest. Ipse est enim qui per Prophetam dicit: « Ego Deus, et non

mutor (Malach. III). » Et in Evangelio: « Antequam Abraham fieret, ego sum (Joan. VIII). » Non enim mutatur juxta conditionem nostram de futurum esse in esse, vel de esse in fuisse; sed semper idem est, et semper est quod est.

Sicut ergo Deus unus idemque semper est, ita apud eum omnia posse, indefectivum atque intransibile semper adest. Et sicut veraciter et absque ulla penitus contradictione dicimus quia hoc nunc et semper Deus hoc est quod erat ante sæcula, ita nihilominus veraciter dicimus quia hoc nunc et semper potest Deus quod poterat ante sæcula. Si ergo per omnia potest Deus quidquid ab initio potuit ante rerum conditionem, ut quæ nunc facta sunt nullatenus fierent; potest igitur ut facta minime fuissent. Posse siquidem ejus fixum est et æternum, ut quidquid unquam potuit, semper possit, nec varietas temporum apud æternitatem ullum vicissitudinis invenit locum; sed sicut idem semper quod in principio erat, sic etiam totum potest quidquid ante sæcula poterat. Propositæ igitur disputationi adhibenda est clausula: Si itaque omnia posse coæternum est Deo, potest igitur Deus ut quæ facta sunt facta non fuerint. Sed omnia posse coæternum est Deo; potest igitur Deus ut quæ facta sunt facta non fuerint. Constanter igitur et fideliter asserendum est quia Deus, sicut omnipotens dicitur, ita prorsus sine ulla exceptione omnia veraciter potest, sive in his quæ facta sunt, sive in his quæ facta non sunt, ut illud Esther elogium velut inviolabile ponatur in opusculi conclusione signaculum: « Domine, rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati. Tu enim fecisti cælum et terram, et quidquid cœli ambitu continetur; Dominus omnium tu es, nec est qui resistat majestati tuæ (Esther XIII). »

CAPUT XVI.

Testatur charitatem suam erga fratres monasterii Casinensis, et virilem eorum virtutem commendat.

Verumtamen quæstio ista, licet adversus Deum inaniter opponatur, habet alias latebras; continet adhuc obscuros sinus atque recessus: nos subtilius adhuc rimari idcirco desistimus, **638** quia volumus vitam extensum, qui proposuimus epistolare compendium. Præsertim dum super hac disputandi materia non aliud attingere decernimus, nisi ut ex impotentia Dei devolutam super nos calumniam veritatis allegationibus repellamus. Sed dum ista præscribimus, quo cor ferventius æstuat, cohibere silentio, ut saltem scintilla non effluat, non valeamus. Igitur ut jam omnes communiter alloquar, nolo vos lateat, venerabiles fratres mei, quia ex quo gloriosi cœnobii vestri limen excessi, vos jugiter præ oculis habui, intimæ dilectionis visceribus astrinxi, atque, ut ita fatear, redeunti a Casino sacratissimo idem contigit quod mulieri quæ revertebatur a Silo tabernaculo (I Reg. 1), ut nimirum vultus mei non sint amplius in diversa mutati: vobiscum sanè præsen-

tialiter habito, vobis semper assisto. Alioquin si propterea non sum vobiscum quia corporalibus oculis vos non intueor, ergo nec ipsi oculi sunt in capite, quia caput cernere nequeunt; vel ipsi sibi met oculi absentes sunt, quia nec quisquam se, nec uterque se invicem possunt mutua contemplatione conspiciere. Beati siquidem qui vobiscum vivunt, beati qui inter vos et in sanctis operibus vestris moriuntur. Pia nimirum fide credendum est quia scala illa quæ de Casinõ monte olim in cœlum videbatur erecta, adhuc palliis strata, lampadibusque coruscat (S. GREG. lib. II *Dialog.* c. 37). Sicut tunc excepit ducem, ita nunc exercitum transmittit ad cœlestia subsequentem; nec ab ejus glorioso tramite exorbitant declinantes jam defuncti, cujus, dum in hoc exsilio viverent, vestigia sunt secuti. Hoc est intimi fervoris incendium illud quod mihi inexstinguibiliter flagrat in corde, hæc perpes fabula quæ meo versatur in ore. Inter cæteros autem virtutum flores quos in illo agro pleno, cui benedixit Dominus (*Gen.* xxvii), reperi, fateor, hoc mihi non mediocriter placuit quod ibi scholas puerorum, qui sæpe rigorem sanctitatis enervant, non inveni; sed omnes aut senes, cum quibus utique nobilis vir sedebat in portis Ecclesiæ (*Prov.* xxxi), aut juvenili vivendi decore lætantes. Qui nimirum, ut filii prophetarum, idonei sunt ad Eliam per deserta quærendum (*IV Reg.* ii); aut certe adolescentiæ adhuc flore vernantes, qui, juxta apostolum Joannem (*I Joan.* ii), vicere malignum. Ecce quod nunc occurrit dicam ad consolationem divini mei Petri, qui olim civis fuerat Capuanus, nunc in militia est æterni Regis ascriptus.

CAPUT XVII.

De puero clausis foribus intronnisso.

Puerulus quidam, ætate quinquennis, Hubaldi scilicet nobilissimi viri, qui mecum degit in eremo, filius, in meo monasterio factus fuerat monachus. Hic aliquando intempestæ noctis silentio, quiescentibus fratribus, sive egressus, sive sublatus sit, nescio. Sed cum pistor in pistrino jaceret, interrupto ad horam somno, vestem, quæ sibi cominus adiacebat, sibi met voluit superponere, ut frigus arceret. Extendens itaque brachium, dormientem juxta se reperit puerum. Repente, stupefactus 639 et valde perterritus, festinus exurgit, lucernam accendit, totamque domum sollicita curiositate circuiens, om-

nes aditus clausos et obseratos invenit. Mane autem facto, non parva admiratio inter fratres versabatur: nimirum puer, qui, remota omni dubietate, præterito vespere in strato suo ipsis videntibus quievisset, qualiter in pistrinum clausis januis ingredi potuisset. Et quidem de apostolis legitur, cum educendi essent de custodia publica: « Quia veniens angelus Domini, per noctem aperiens januas carceris, et educens eos, dixit: Ite, et stantes loquimini in templo plebi, omnia verba vitæ hujus (*Act.* v). » De Petro autem rursus legitur: « Quia cum præcederet eum angelus de carcere ad portam ferream, ultro aperta est eis (*Act.* xii). » De Paulo etiam: « Quia subito terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris, et contestim aperta sunt ostia omnia, et universorum vincula soluta sunt (*Act.* xvi). » Porro autem cum beatos apostolos etiam angeli de custodiis non educerent, nisi prius januas aperirent, mirum est valde quomodo puer vel magicis artibus hominum, vel præstigiis immundorum spirituum, clausam undique domum, non apertis foribus, ingredi potuit. Nam et ipse 640 puer sollicitè requisitus, hoc addebat quia quidam homines eum assumentes, ad magnum convivium deduxerunt, ubi videlicet omnes epularum deliciæ videbantur, eumque manducare fecerunt. Referebat etiam quod eum usque ad castellum quod supereminet monasterio deferentes, super ipsum tintinnabulum quod juxta basilicam in excelso dependet imposuerunt.

Hoc autem idcirco duximus describendum, ut unusquisque nostrum, dum et ipsos pueros, qui peccare necdum noverunt, maligni hostis subjacere insidiis considerat, ipse quoque quod patitur æquanimiter ferat. Illatas nempe a maligno hoste molestias cum quanta debent portare patientia peccatores, cum illorum aliquando fraudes et ipsi perferant innocentes? Ergo frater ille quem Deus visitat in tribulationibus hortor ut gaudeat, et tentationis impactæ malleo animæ suæ purgari rubiginem fiducialiter credat. Non enim est, ut ipse diabolus fingit terrendo, futuræ damnationis indicium, sed æternæ salutis potius argumentum. Spiritus sanctus, qui est lumen æternum et remissio peccatorum, omnes vos illuminet et absolvat, sedulamque mei memoriam in sanctis orationibus vestris vos habere præcipiat.

Sit nomen Domini benedictum.

641-642 OPUSCULUM TRICESIMUM SEPTIMUM.

DE VARIIS SACRIS QUÆSTIONIBUS, JUNCTA ALIA EJUSDEM ARGUMENTI TRACTATIONE PRIOREM CONSEQUENTE.

ARGUMENTUM. — Quæstiones quasdam ab Alberico, ex Casinensi monacho S. R. E. cardinale, sibi propositas discutit: tum, sumpta occasione, loca nonnulla in sacris litteris et earum interpretibus obscura declarat.

ALBERICO venerando fratri, PETRUS peccator monachus salutem in Domino.

Vetus narrat historia quia cum filii Joseph, Ephraim scilicet et Manasse, latiora possessionis